

صحیفه سجاده و نقش مدارا در تحکیم بنیان خانواده

صحیفه سجاده به‌مثابه دریایی بی‌کران از معارف و آموزه‌های اسلامی، یکی از مؤلفه‌های کلیدی در تحکیم انسجام و حفظ نظام خانواده را رفق و مدارا معرفی می‌کند.

صحیفه سجاده به‌مثابه دریایی بی‌کران از معارف و آموزه‌های اسلامی، یکی از مؤلفه‌های کلیدی در تحکیم انسجام و حفظ نظام خانواده را رفق و مدارا معرفی می‌کند، به گونه‌ای که از مجموع ۵۴ دعای زین العابدین(ع) در این کتاب، در ۲۴ دعا از مدارا و موضوعات مرتبط با آن سخن به میان آمده است.

صحیفه سجاده‌پدر تقویم جمهوری اسلامی ایران، روز ولادت امام سجاده(ع) به نام روز صحیفه سجاده نیز نام‌گذاری شده است. صحیفه سجاده که زبور آل محمد(ص) هم نامیده می‌شود، مشتمل بر ۵۴ دعا از امام زین العابدین، علی بن الحسین(ع) است. مجموعه دعاها صحیفه سجاده براساس عقل، منطق و اخلاق بوده و انسان را به اصل خود که همان فطرت خدایی است، آگاه می‌کند. این مجموعه فقط شامل راز و نیاز با خدا و بیان حاجات در پیشگاه او نیست، بلکه دریایی بی‌کران از معارف و آموزه‌های اسلامی است و شرح مسائل عقیدتی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و پاره‌ای از قوانین طبیعی و احکام شرعی را نیز دربرمی‌گیرد.

دوران زندگی امام سجاده(ع)

در زمانه امام سجاده(ع)، فضای حاکم بر جامعه با دوران ائمه قبل از ایشان یعنی حضرت علی(ع)، امام حسن(ع) و امام حسین(ع) تفاوت اساسی داشت، چرا که در آن دوران با وجود استبدادی که بعد از رحلت پیامبر(ص) بر جامعه اسلامی حاکم شده بود، حکام در ظاهر خود را خلیفه ایشان معرفی می‌کردند و ملزم به رعایت چارچوب‌هایی از قواعد شرعی می‌دانستند، اما در زمان امام سجاده(ع) سردمداران حکومت به صورت آشکارا و بدون هیچ پرده پوشی به مقدسات اسلام دهن کجی می‌کردند و آشکارا اصول اسلامی را زیر پا می‌گذاشتند. در این شرایط، هیچ فردی جرئت اظهار عقیده تشیع و یا اعلام کوچکترین اعتراضی را نداشت. در روایت این‌گونه بیان شده است که شرایط اختناق، استبداد و رعب و وحشت در جامعه آنچنان بود که امام سجاده(ع) چنین می‌فرمود: «در تمام مکه و مدینه، ۲۰ نفر نیستند که ما را دوست بدارند.» (مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۶، ص ۱۴۳)

امام سجاده(ع) با چنین جامعه‌ای روبرو بود که هیچ‌کس از اسلام نمی‌دانست، لذا با توجه به شرایط خفقان، معارف و آموزه‌های دینی را در قالب دعا و نیایش به مردم آموزش می‌داد. جایگاه خانواده در صحیفه سجاده

یکی از آموزه‌هایی که امام سجاده(ع) در قالب دعا در صحیفه سجاده برای افراد جامعه ترسیم کرده، تبیین جایگاه خانواده در اسلام و بیان مؤلفه‌های استحکام و پایداری این نهاد مهم اجتماعی است. در اسلام، خانواده، گروهی متشکل از افراد و دارای شخصیت مدنی، حقوقی و معنوی پنداشته می‌شود که هسته اولیه آن را ازدواج مشروع زن و مرد تشکیل می‌دهد و پس از عقد نکاح، طرفین دارای وظایف و حقوق و دیون جدید می‌شوند، ارتباطات خویشاوندی نیز در سایه نکاح پدید می‌آید و اعضای آن روابط قانونی، اخلاقی و عاطفی با یکدیگر پیدا می‌کنند.

براساس منابع و آموزه‌های دینی، یکی از مؤلفه‌های کلیدی در تحکیم انسجام و حفظ نظام خانواده، رفق و مداراست. از نظر تعالیم دینی، بهترین نوع تعامل با افراد جامعه، مدارا با ایشان است. سنت مدارا اختلاف سلیقه‌ها و قطع روابط خانوادگی و اجتماعی را به‌آشتی و صمیمیت تبدیل می‌کند. مدارا؛ عامل تحکیم بنیاد خانواده

حضرات معصومین(ع) هر کدام در کلام گهربار خود بر نقش رفق در ایجاد همبستگی خانواده تأکید کرده‌اند. حضرت سیدالسادین(ع) نیز در کتاب شریف صحیفه سجاده به جایگاه مدارا و نقش آن در تحکیم بنیاد خانواده اشاره فراوانی داشته است. از کلام امام علی(ع) نیز چنین برمی‌آید که رفق و مدارا کلید درستی و روش خردمندان است. امام حسین(ع) نیز رفق و مدارا را موجب آسان‌سازی دشواری‌ها، چاره‌جویی سختی‌ها و کلید حل مشکلات می‌داند. امام صادق(ع) هم در این خصوص چنین بیان می‌کند که «انسان اگر خواهان کرامت و بزرگی در خانواده و جامعه است، باید با اعضای خانواده و افراد جامعه، مهربان و ملایم باشد، چراکه خشونت، عامل خوار و ذلیل شدن است.»

در فرهنگ اسلامی بین مدارا با میزان ایمان و عقل ارتباط تنگاتنگی وجود دارد، چنانکه پیامبر اسلام(ص) فرمود: «مدارا کردن با

مردم نیمی از ایمان و نرمی و مهربانی کردن با آنان نصف دیگر زندگی است.» همچنین امام علی(ع) میوه خرد را مدارا کردن با مردم معرفی کرده، زیرا در پرتو مداراست که نیروی غلبه بر نفس و خویشتن داری تقویت می شود و از خشونت و عصبانیت که سرمایه ایمان را بر باد می دهد، جلوگیری به عمل می آید.

در منابع دینی، آثار و برکات بی شمار دیگری نیز برای اخلاق مدارا و سازگاری بیان شده است. در روایات، مدارا نشانه کرامت، بزرگواری، زینت دهنده زندگی، مایه یمن و قرین خیر و برکت در زندگی و باعث خیر، فزونی و منفعت معرفی شده است.

در این خصوص با مراجعه به کتاب شریف صحیفه سجادیه، موضوع سازگاری و مدارا مورد واکاوی قرار گرفت و بیانات حضرت در این زمینه استقصا شد. از مجموع ۵۴ دعای صحیفه سجادیه، در ۲۴ دعا از مدارا و موضوعات مرتبط با آن سخن به میان آمده است. از این رو، مشخص می شود که امام نقش تربیتی رفیق و مدارا را در تحکیم بنیاد خانواده بسیار مؤثر می داند و بر مدارا با خویشان و به ویژه اعضای خانواده تأکید فراوان دارد.

ابعاد مدارا در صحیفه سجادیه

امام سجاد(ع) مدارا با گروه ها و دسته های گوناگون جامعه را نشانه ای از ایمان می داند و در فرازهای متعدد ادعیه صحیفه سجادیه به ابعاد گوناگون مدارا به صورت جداگانه اشاره کرده است.

مدارای خداوند با بندگان

بخشی از مضامین صحیفه سجادیه در خصوص موضوع مدارا به مدارای خداوند با بندگان اشاره دارد. مثلاً در فراز ۲۱ دعای اول صحیفه سجادیه، بزرگواری خداوند، منشأ مدارا بیان شده و چنین آمده است: «...بلکه خداوند از سر رحمت و از باب کرم با ما مدارا فرمود و از سر مهربانی و از باب حلم بازگشت ما را از راه خطا انتظار می کشید.»

امام همچنین در فراز ۲۶ دعای شانزدهم، منشأ مدارا در تفضل الهی را بیان فرموده است: «(مدارای تو با بندگان چون من) به این علت نیست که من در آستان تو، انسانی بزرگوارم، بلکه از روی مدارای تو با من و تفضل تو بر من است تا مگر از نافرمانی تو که خشم انگیز است، بازایستم.» همچنین ایشان در فراز نهم از دعای ۴۵ مدارا را فرصتی دانسته که خداوند برای توبه و بازگشت در اختیار بندگان قرار می دهد: «و با آنکه با تو به مخالفت برخاست، بردبارانه رفتار می کنی و به آنکه در حق خویش ستم کرده، مهلت می دهی؛ آری، تو با ایشان مدارا می کنی تا وقتی که به سوی تو برگردند.»

مدارا با اعضای خانواده

رفیق و مدارا با بندگان خدا به ویژه اعضای خانواده یکی از صفات کریمه اخلاقی است که از فطرت و عمق عواطف بشر سرچشمه می گیرد و واجد پشتوانه عقلی است. عالی ترین مرتبه مدارا همان رفتار انسانی همراه با محبت، نرمی و توأم با رحمت و عطوفت با پدر و مادر و دیگر اعضای خانواده محسوب می شود.

ادعای خدادوستی از راه مدارا با مردم به اثبات می رسد؛ یعنی میزان و سنجش محبت به خدا، رفیق و مدارا با مردم و جامعه انسانی است (موسوی خمینی، شرح حدیث جنود عقل و جهل، ص ۳۲۰).

امام سجاد(ع) نیز در مواضع متعددی از صحیفه سجادیه به اهمیت مدارا با خانواده اشاره کرده است، برای نمونه ایشان در فراز پنجم از دعای ۲۴ بندگان خدا را به سازگاری و مدارای مداوم با والدین تشویق کرده: «خدایا، مرا چنین توفیق ده که خوبی های پدر و مادرم را در حق خود زیاد انگارم، اگرچه کم باشد و خوبی های خود را درباره ایشان اندک شمارم، اگرچه بسیار باشد.» ایشان در فراز پنجم از دعای ۲۵ نیز مدارا با فرزند را در کنار تأدیب و تربیت متذکر شده است: «خدایا، مرا یاری فرما که فرزندانم را بپرورانم و ادب نمایم و به آنان مهربانی کنم.» سیدالساجدین(ع) همچنین در فراز هفتم از دعای بیستم به مدارا با همسر اشاره و آن را عامل ایجاد مهر و محبت بین زوجین معرفی می کند: «بارالها، دوستی کسانی را که با مدارا برخورد می کنند، به محبت واقعی و برخوردارهای وهن آور را به معاشرت های کریمانه تبدیل فرما.»

مدارا با خویشاوندان

سیدالساجدین(ع) در تعامل با خویشاوندان نیز بر موضوع رفیق و مدارا تأکید می کرد. خویشان که در منابع دینی حفظ ارتباط با آنان واجب و قطع رابطه با آنان حرام اعلام شده، شامل خویشان نسبی هستند، اگرچه نسبتشان بسیار دور باشد. امام در فراز ۱۰ از دعای بیستم، مدیریت خشم و افزایش آستانه تحمل در مواجهه با خانواده، خویشان و اجتماع را متذکر شده است: «مرا به زیور صلاح آراسته گردان و خلعت پارسایی بپوشان تا دادگستر باشم و خشم فرو برم و آتش فتنه را بنشانم.»

همچنین در فرازی از دعای ۴۴ چنین می فرماید: «پروردگارا، در این ماه توفیق مان ده تا با نیکی و احسان به سوی خویشان خود

برویم و با بخشش و عطایا، همسایگان خود را حفظ و رعایت کنیم و اموال خود را از حقوق مردم پیراسته کنیم و با جدا کردن زکات، پاکیزه نماییم...» همچنین ایشان در فراز هفتم از دعای بیستم چنین می فرماید: «بار خدایا، بر محمد و آلش درود فرست و شدت کینه کینه توزان را به محبت و حسد اهل تجاوز را به مودت و بدگمانی اهل صلاح را به اطمینان و دشمنی نزدیکان را به دوستی و گسستن خویشاوندان را به خوش رفتاری و رو برگرداندن نزدیکان از یاری همدیگر را به یاری و دوستی ظاهرسازان را به دوستی حقیقی مبدل ساز.»

الهه سادات بدیع زادگان

ایکنا